

I
Спеціалізованій вченій раді К64.051.31
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертаційну роботу
Єпіфанова Олександра Володимировича на тему: «Конституційно-
правові засади охорони культурної спадщини: проблеми теорії та
практики», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук (спеціальність 12.00.02 – конституційне
право; муніципальне право)**

Актуальність теми дослідження. Культура є фундаментальною основою суспільного розвитку будь-якої сучасної держави. Вона суттєво впливає на всі основні сфери суспільних відносин, визначаючи, серед іншого, можливості того чи іншого суспільства досягти матеріального та нематеріального добробуту на відповідному історичному етапі його прогресивного розвитку і модернізаційних трансформацій. Охорона та збереження матеріальних свідчень минулих історичних епох постає одним із пріоритетних напрямів культурної політики усіх держав світу і, у тому ж числі, й України, та ставиться в один ряд з такими глобальними проблемами, як екологічна, енергетична, медична та інші. Саме важливість культурної спадщини для будь-якого владно організованого суспільства, теоретична і практична значущість конституційно-правових засад її охорони та збереження для прийдешніх поколінь, підтверджує актуальність наукового дослідження та осмислення даної проблематики.

Водночас, не зважаючи на очевидну важливість інституту охорони культурної спадщини та посилення її актуальності для згуртування української нації, достатнього наукового опрацювання дане питання серед вітчизняних науковців ще не отримало. Проведені дослідження були присвячені лише профільному галузевому аналізу окремих юридичних механізмів охорони культурної спадщини або, навпаки, досить широко розглядали проблеми захисту

культурних прав громадян, а комплексний аналіз охорони культурної спадщини саме як конституційно-правового інституту у контексті забезпечення найважливіших конституційних цінностей та національних інтересів Української держави у сучасних суспільно-політичних та соціально-економічних умовах не проводився. Отже і сама охорона культурної спадщини у нашій державі залишається практично у зародковому стані і реалізується фрагментарно, хоча необхідність її постійного здійснення підтверджена практикою багатьох зарубіжних країн.

Таким чином, необхідність дослідження Єпіфанова О.В., його вчасність та важливість зумовлена потребами розробки цілісної концепції охорони культурної спадщини як правового механізму взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства у даній сфері. Дана дисертаційна робота має усі шанси стати ефективним засобом для усунення прогалин і колізій у вітчизняному галузевому законодавстві з означеної тематики та сприятиме вирішенню проблем реалізації культурних прав громадян, що має особливе значення в конституційному праві.

Розв'язання наукового завдання щодо комплексного визначення та вивчення теоретичних і практичних проблем закріплення та реалізації конституційно-правових засад охорони культурної спадщини підтверджують актуальність дослідження Єпіфанова О.В., в якому автор надає власне аргументоване бачення щодо інституту охорони культурної спадщини.

Про актуальність роботи свідчить і те, що вона виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи Інституту законодавства Верховної Ради України: «Стратегія розвитку законодавства України» (державний реєстраційний № 0103U007975) і «Конституціоналізм у державо- та правотворенні України: стан, проблеми та перспективи» (державний реєстраційний № 0111U002227).

Спрямування та рівень досліджених у роботі проблем свідчить про те, що вона відповідає пріоритетним напрямам наукових досліджень за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дослідження О.В.Єпіфанова виконане на належному теоретичному рівні, підтвердженням чого є сформульоване автором концептуальне розуміння охорони культурної спадщини як основи забезпечення національних інтересів держави та запропонована комплексна міжгалузева модель удосконалення практичних механізмів охорони культурної спадщини на рівні галузевого законодавства у сучасних умовах конституційної модернізації суспільства.

В якості методологічної бази дослідження використовуються такі методи пізнання, як історичний, методи компаративного аналізу, емпіричного узагальнення, моделювання та абстрагування, діалектичний, системний, комплексний та інші.

Основні положення та висновки дисертації були оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Дисертація має системний, комплексний характер і відзначається відповідним рівнем наукових узагальнень. Структурно вона включає вступ, три розділи, що об'єднують шість підрозділів, висновки та список використаних джерел. За загальним обсягом робота складає 193 сторінки, з яких 170 сторінок – основний текст.

При підготовці роботи здобувачем опрацьовано значну кількість джерел (230 найменувань), серед яких акти національного та зарубіжного законодавства, міжнародно-правові акти та наукові праці знаних дослідників даної проблематики. Це дозволило автору успішно розв'язати поставлені завдання (с. 18 дисертації).

Обґрунтованість сформульованих у дисертації наукових положень, висновків, рекомендацій підтверджується вагомими аргументами та доказами. Викладені здобувачем пропозиції логічні, переконливі за змістом, мають практичне значення й перспективу для проведення подальших наукових досліджень конституційно-правових засад охорони культурної спадщини.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація О. В. Єпіфанова є першим комплексним науковим дослідженням конституційно-правових засад охорони культурної спадщини в Україні.

Так, заслуговують на увагу ті положення дисертації, де здобувачем:

- визначено, що теоретико-методологічний зміст категорії «охорона культурної спадщини» як об'єкта конституційно-правового регулювання слід розглядати, перш за все, у контексті визначення цілісної системи найважливіших суспільних цінностей, до яких безпосередньо відноситься і національна культурна спадщина, у тому числі – найважливіші культурні надбання минулих історичних періодів (с. 39 дисертації);

- встановлено, що основним критерієм віднесення об'єкту до культурно цінних має бути не формально-юридичний критерій, а матеріально-фактичний з відповідною незалежною оцінкою широких верств суспільства, експертів та науковців у культурологічній та мистецтвознавчій сфері, оскільки саме суспільство визначає цінність останніх, а не правова визначеність чи описовість (с. 55-56 дисертації);

- зроблено висновок, що саме недостатнє дотримання конституційних принципів (зокрема, принципу верховенства права) є першопричиною того, що «процедура взяття пам'яток культури під державну охорону не стала системою в діяльності відповідних державних органів» (с. 58 дисертації);

- запропоновано включити до чинного законодавства підводну спадщину та вважати підводну культурну спадщину самостійним об'єктом правової охорони (с. 54-55 дисертації);

- визначено, що фундаментальні засади охорони культурної спадщини у переважній більшості зарубіжних країн встановлюються на конституційно-правовому рівні, а практичні механізми забезпечення державної політики у вказаній сфері регулюються різногалузевим законодавством (с. 125 дисертації);

- зазначено, що органи місцевого самоврядування виконують відповідні завдання та функції держави, тому діяльність органів місцевого самоврядування

у сфері охорони культурної спадщини слід розглядати як інституціональний елемент реалізації конституційної функції держави з охорони культурної спадщини на національному рівні (с. 157 дисертації).

В цілому висновки Єпіфанова О.В. є обґрунтованими та слушними, що свідчить про достатній рівень теоретичної підготовки дисертанта, його обізнаність із практичним аспектом досліджуваної проблематики, глибину творчого пошуку.

Повнота викладу положень дисертації в опублікованих працях. Основні положення дисертації знайшли відображення у 11 наукових працях, з яких 6 статей опубліковано у фахових наукових виданнях, у тому числі й 4 внесених до міжнародної науково метричної бази даних «Index Copernicus International» (Польща), і 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Конкретні рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Результати та висновки дослідження здобувача можуть бути використані: у науково-дослідній діяльності – для наукового опрацювання питань, пов'язаних із конституційно-правовим регулюванням охорони культурної спадщини; у нормопроектній, правотворчій роботі – як теоретико-методологічна основа розробки нормативно-правових актів у сфері охорони культурної спадщини; у правозастосовній діяльності – для оптимізації форм, методів і засобів діяльності органів публічної влади у сфері охорони культурної спадщини; у навчальному процесі – при підготовці підручників та посібників, викладанні таких навчальних дисциплін, як «Конституційне право України», «Конституційне право зарубіжних країн», «Порівняльне конституційне право», «Сучасні проблеми конституційного права», спеціальних навчальних курсів з правових засад охорони культурної спадщини; у процесі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації – співробітників галузі культури, державних службовців, правознавців, при підготовці навчально-методичних матеріалів.

Недоліки та ступінь їх впливу на дисертацію в цілому. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, достатньою мірою обґрунтовані та переконливі. Водночас, поряд із загальною позитивною оцінкою, слід висловити деякі міркування щодо окремих положень дослідження, котрі є спірними або ж вимагають додаткової теоретичної аргументації:

1. При проведенні наукового пошуку автор зосереджує свою увагу на системі механізму забезпечення охорони культурної спадщини та вказує у якості її елементів лише органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Разом із тим видається логічним віднесення до системи механізму забезпечення охорони культурної спадщини відповідних інститутів громадянського суспільства (наприклад, спілки письменників, бандуристів, художніх критиків тощо), тим більше, що автор сам пропонує «залучення громадськості до процесів управління та контролю в галузі культури» (с. 36 дисертації). Крім того, подібний підхід закріплено також і в Законі України «Про культуру» (ст. 6), який до культурних прав і свобод, між іншим відносить: об'єднання у творчі спілки, національно-культурні товариства, центри, фонди, асоціації, інші громадські організації у сфері культури. Також положення даного Закону вказують на ще одного суб'єкта системи механізму забезпечення охорони культурної спадщини – заклади культури недержавної форми власності різних напрямів діяльності та організаційно-правових форм.

2. Єпіфанов О.В. пропонує дефінітивне визначення системи державних органів у сфері охорони культурної спадщини, під якою розуміється сукупність загальних і спеціальних державних органів законодавчої та виконавчої влади, до компетенції яких у відповідності до чинного законодавства відносяться правотворчі та/або правозастосовні повноваження щодо охорони культурної спадщини. У даному контексті виникає закономірне питання про причини виключення із означеної системи судових органів. Адже автор вказує на їх приналежність до останньої (с. 63, 72 дисертації).

3. Відкритим залишається й питання про співвідношення понять «культурні цінності» та «культурна спадщина» (у даному контексті здобувач

вказує на більш широкий об'єм останньої категорії (с. 31 дисертації)), оскільки культурні цінності не обов'язково є складовою культурної спадщини для нас. Вони формуються у процесі нашого існування і лише у майбутньому, можливо, будуть долучені до культурної спадщини нашими нащадками. Це підтверджує і сам дисертант на с. 57 дисертації: «законодавчо, морально та матеріально (культурна спадщина) є надбанням усього народу України, створеним інтелектуальними зусиллями та важкою фізичною працею **багатьох** поколінь».

4. Дещо недосконалим видається категоріальний апарат, що використовується Єпіфановим О.В. при визначенні об'єктів культурної спадщини: «культурні ресурси України» (с. 36 дисертації), «культурні цінності України» (с. 36 дисертації), «культурні традиції» (с. 51, 86 дисертації), «культурні надбання» (с. 39, 40, 42 дисертації) тощо.

5. Спірною видається пропозиція автора створити окрему вертикальну систему органів державної влади з охорони культурної спадщини у формі Державного агентства з охорони культурної спадщини, або, як альтернативний варіант, при збереженні наявних широких повноважень Міністерства культури та прямого підпорядкування управління охорони культурної спадщини центральному органу виконавчої влади сформувати управління охорони культурної спадщини на рівні місцевих державних адміністрацій (обласних, районних, міських у м. Києві та Севастополі) з безпосереднім підпорядкуванням у відповідності до конституційно-правового механізму функціонування єдиної виконавчої влади управлінню охорони культурної спадщини Міністерства культури України (с. 147 дисертації), оскільки автор тут же говорить про одночасну передачу частини повноважень на місцевий рівень у відповідності до основоположних принципів конституційної децентралізації публічної влади, що вбачається одним з основних першочергових завдань сучасного етапу конституційної реформи в Україні.

На нашу думку більш доцільно передати частину цих повноважень на місцевий рівень – органам самоврядування, залишивши при цьому за регіональними державними інституціями лише контрольні повноваження у

даній сфері, а не ущільнювати державну виконавчу вертикаль ще однією інституційно-функціональною ланкою тим більше, що у наступному параграфі дисертації на автор сам про це говорить (с. 150, 156 дисертації).

Водночас, надані зауваження у переважній більшості не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження та, насамперед, мають на меті акцентувати увагу автора на окремих спірних моментах.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертація Єпіфанова Олександра Володимировича «Конституційно-правові засади охорони культурної спадщини: проблеми теорії та практики», подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, є завершеним монографічним дослідженням, у якому повно і всебічно вирішені поставлені задачі, що мають значення для подальшого розвитку науки конституційного права та конституційного законодавства.

Автореферат і основні положення дисертації Єпіфанова О.В. є ідентичними за своїм змістом.

На підставі вивчення змісту дисертації та праць, опублікованих за темою дисертації, можна зробити висновок, що представлена до захисту дисертація Єпіфанова Олександра Володимировича «Конституційно-правові засади охорони культурної спадщини: проблеми теорії та практики» відповідає вимогам п. 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент -

**кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри конституційного
і міжнародного права факультету № 4
Харківського національного
університету внутрішніх справ**

М.І. Марчук